

Tien jaren waarnemingen aan de Moorse landschildpad op het Griekse eiland Lesbos

Tekst en afbeeldingen door Jelle Hofstra, Gorredijk, Nederland

Inleiding

Vanaf 2003 hebben mijn vrouw en ik tien achtereenvolgende jaren het Griekse eiland Lesbos bezocht en daar waarnemingen gedaan aan de herpetofauna.

Steeds vanaf half mei bezoeken wij dit – nog niet door toeristen overspoelde – eiland de laatste jaren vier weken lang en steeds op dezelf-

de plek, namelijk het vissersplaatsje Skala Kallonis. De omgeving daar is vrij vlak en met de fiets dus uitstekend te verkennen. In de maand mei kan het daar al bloedheet zijn. Niet echt optimaal weer dus om dan naar reptielen te zoeken. Maar ondanks dat we al die jaren echter steeds een 'hittegolf' mee maakten, is het aantal soorten (26) dat wij tot nu toe vonden

toch vrij redelijk te noemen.

Lesbos is een schitterend eiland voor de natuurliefhebber. Duizenden vogelaars komen hier elk jaar om de trekvogels te bestuderen, maar ook zij die de herpetofauna een warm hart toedragen, kunnen hier aan hun trekken komen. Soms zijn er zelfs nog bijzonderheden te ontdekken. Zo vonden wij in 2007 daar de Gevlekte

Foto 1

Moorse landschildpad, *Testudo graeca ibera* aan de wandel tijdens een zacht regenbuitje.

Spur-thighed tortoise, Testudo graeca ibera crawling around during light rain.

Foto 2a–b

Het onderzochte terrein ligt ingesloten tussen de Baai van Kalloni en een moerasachtig gebied met brak water.

The area of investigation is situated between the bay of Kolloni and a marsh with brackish water.

toornslang (*Hemorrhois nummifer*) (Coinsnake), een dier dat toen voor de eerste keer op Lesbos werd ontdekt.

Lesbos ligt op een afstand van ongeveer 20 kilometer ten westen van Turkije en is met zijn oppervlakte van 1630 km² een van de grootste Griekse eilanden in de Egeïsche zee. Helaas is het eiland erg vervuild. Op de meest fraaie en afgelegen plekken treft men troep aan, variërend van huishoudelijke apparatuur tot dode schapen. Na op de vingers te zijn getikt door de EU, omdat niet aan de doelstelling van de bescherming van de flora en fauna werd voldaan, merken we de laatste jaren echter dat er langzaam een kentering in het denkpatroon van de Grieken komt. Zo werd een flinke

plas die achter ons appartement ligt en werd gebruikt als vuilstort, geheel geschoond en is nu de broedplek van de Steltkluut (*Himantopus himantopus*).

Biotoop van de Moorse landschild

Een duinachtig terreintje langs de Baai van Kalloni wordt door ons al die jaren op landschildpadden onderzocht. Deze smalle kuststrook is naar schatting een kilometer lang en op zijn breedst 100 meter. Opvallend in dit terrein waren de vele ondergrondse gangen de eerste jaren en die door een soort woelmuis werden veroorzaakt. Zo nu en dan zakte de gehele voet in de grond weg. Overal zagen

we schildpaddensporen in het mulle zand op de open plekken.

Deze strook is aan de ene kant door de baai ingesloten en aan de andere kant door een vlakte, met stroken brakwater en dat begroeid is met zeekraal (*Salicornia* sp.) en in het voorjaar erg drassig is. Maar liefst rond de 60 landschildpadden werden hier het eerste jaar in twee weken geteld. Het gaat op Lesbos om de ondersoort *Testudo graeca iberica*. Het terrein is begroeid met russen (familie Juncaceae) en diverse grassen, afgewisseld met bloeiende planten als Kamille (*Matricaria* sp.) en Klaproos (*Papaver* sp.). Her en der staan stekelige struiken van een fraaie Wolfsmelk, de Greek spiny spurge

Foto 3

Het terrein van de eerste onderzoeksjaren, de vegetatie was nog vrij laag en overzichtelijk.

During the first of the travelling years, the vegetation was low and open.

(*Euphorbia acanthothamnos*). Zoals op geheel Lesbos het geval was, was dit gebied de eerste jaren ook erg vervuild met allerlei troep die hier door de bewoners en badgasten wordt gedumpt.

Soms had het ook voordelen. En zagen wij regelmatig landschildpadden knabbelen aan een zak met hard geworden kalk, maar ook puimsteen voorzag de dieren van kalk. Behalve landschildpadden worden hier sporadisch ook dieren gevonden als Slangooghagedis (*Ophisops elegans*), Reuzensmaragdhagedis (*Lacerta trilineata*), Zandboa (*Eryx jaculus turcius*), de Kaspische pijlslang

(*Dilochophis caspius*) en de Groene pad (*Bufo viridis*).

Merkteken

De gevonden dieren worden elk jaar door ons gemerkt met een zwarte watervaste viltstift om dubbeltelling te voorkomen. Het eerste jaar werd een merkteken op het plastron aangebracht. Om te controleren of we het dier al gemerkt hadden moest het worden opgepakt, waarbij de schildpad flink wat vocht uit de cloacea liet lopen. Om dit vochtverlies zoveel mogelijk te beperken, werden de dieren daarna gemerkt door een wervelschild zwart te maken. Na een aantal

weken was van dit merkteken nauwelijks nog iets te zien, aangezien de stift niet zo watervast is als wordt vermeld en natuurlijk mede door slijtage.

Overwegend vrouwtjes

Opvallend is dat de populatie steeds hoofdzakelijk uit jonge dieren bestaat. De kleinsten hebben een lengte van nauwelijks 5 cm, oplopend tot ongeveer 14 cm. Van de heel jonge dieren is het geslacht nog niet te bepalen, maar de iets oudere dieren blijken steeds vrouwtjes te zijn. Een enkele keer wordt er ook wel een volwassen vrouwtje gevonden. Het grootste door ons opgemeten vrouwtje had een

Foto 4a–b

In de eerste jaren scharrelden de schildpadden nog tussen gestort vuil.

In the first years of our visits the tortoises went through garbage.

Foto 5

Om te overnachten betrekken de schildpadden vaak een zelf gegraven, ondiep hol.

To pass the night, the tortoises retire to flat holes that they dig by themselves.

Foto 6

In de eerste jaren was het terrein doorkliefd met gangen en gaten.

In the first years the area was pervaded by tunnels and holes.

Foto 7

Het staartschild bij *Testudo graeca ibera* is ongedeeld.

The carapace shield over the tail (supra caudale) is undivided in Testudo graeca ibera.

Foto 8

In tegenstelling tot *Testudo hermanni* draagt *Testudo graeca ibera* een spoor op het dijbeen.

In contrast to Testudo hermanni, spur-thighed tortoises show a spur on the hind limb.

schildlengte van 23,5 cm. Wij denken dat het verschil in sexratio misschien wel te verklaren is. In het voorjaar zijn de mannetjes vaak op zoek naar vrouwtjes, terwijl de volwassen vrouwtjes op zoek zijn naar een geschikte legplaats. In april, mei en juni (naargelang het gebied) planten de Moorse landschildpadden zich voort. De vrouwtjes leggen 4–7 witte, hardschalige eieren in een zelf gegraven kuil. Helaas is door ons op dit terrein nog nooit een vrouwtje betrapt dat bezig was eieren af te zetten.

De dieren worden door ons wel gemeten, maar niet gewogen. Het klinkt misschien niet zo wetenschappelijk, maar we gaan er vanuit dat wanneer een dier zwaarder aanvoelt dan men op het eerste gezicht zou zeggen, het aan het goede gewicht is. Alle schildpadden zien er steeds goed doorvoed uit, ondanks de vele teken die – vooral op iets grotere exemplaren – worden aangetroffen.

De Moorse landschildpadden lijken veel op de Griekse landschildpad (*Testudo hermanni*), maar zijn hiervan te onderscheiden door het ongedeelde staartschild en het hebben van sporen op het dijbeen. Hoewel sommigen menen dat de Griekse landschildpad ook op Lesbos moet voorkomen, zijn ze door ons in ieder geval nooit gevonden. Anders is het misschien met de Klokschildpad (*Testudo marginata*).

Klokschildpad

Ook brachten we enkele keren een bezoek aan het 'Lesbian Wildlife Hospital'. Daar liepen in 2003 enkele opgevangen landschildpadden rond, waaronder een vrouwtje van de zeldzame Klokschildpad. Het dier is van het eiland zelf afkomstig. Sporadisch wordt er een dier op Lesbos gevonden en dit was het zesde exemplaar. Overigens wordt het voorkomen van deze schildpad in de literatuur ner-

gens vermeld. Het kan dus best om ingevoerde dieren gaan. Dr. MAKIS AXIÒTIS, die leeft en werkt op het eiland en daar zelf drie Klokschildpadden vond, is echter van mening dat er op het eiland een kleine populatie voorkomt (AXIÒTIS pers. med.). De beheerder van het 'Lesbian Wildlife Hospital' deelt deze mening. Sinds een aantal jaren worden er in het hospitaal jongen geboren die een kruising zijn tussen de *Testudo marginata* en *Testudo graeca ibera*. De bedoeling was deze bastaards ooit weer uit te zetten op het eiland. Op zich een verwerpelijk plan. Als er inderdaad van nature Klokschildpadden op Lesbos voorkomen, dan zou een kweekprogramma dat aan strenge eisen voldoet en goed onder controle staat, waarschijnlijk de enige realistische mogelijkheid zijn tot redding van de populatie.

Foto 9a-b

Volwassen vrouwtjes aan het zonnen.

Adult females sunbathing.

Foto 10

Jonge *Testudo graeca ibera* vertoont een nieuwe groeiring.

Young *Testudo graeca ibera* with new growth rings.

Wij hebben hierover contact opgenomen met de beheerders van het 'Lesbian Wildlife Hospital'. En met succes. In 2006 kregen wij een berichtje dat de eerste 'zuivere' Klokschildpad in het hospitaal was geboren. De vader is een dier dat van het eiland Paros afkomstig is. Later zouden nog veel meer jongen geboren worden.

Populatie gaat achteruit

De beste tijd om schildpadden te zoeken bleek zo rond half tien 's ochtends te zijn. De dieren zijn aan het fourageren of liggen dan al te zonnen. Als de zon op het hoogst staat, verstoppen de dieren zich onder de vegetatie - vaak in zelf gegraven holen - en wor-

Foto 11a-c

Jonge *Testudo graeca ibera*.

Young *Testudo graeca ibera*.

den ze nauwelijks nog gevonden. Opvallend is hun voortreffelijke schutkleur. Dieren die pas waren gemerkt en die wij na enkele minuten probeerden terug te vinden, werden soms met de grootste moeite weer opnieuw ontdekt.

Helaas vinden we elk jaar weer minder dieren. De populatie gaat snel achteruit. Zo werden in mei 2009 'slechts' 12 schildpadden gevonden en in 2010 nog maar 6 dieren. Wat de juiste oorzaak is blijft gissen. De talloze sporen van schildpadden die we in de begin jaren zagen, behoren inmiddels tot het verleden.

In de septembermaand als we soms voor de tweede keer Lesbos bezoeken worden hier - ondanks het nog steeds fraaie weer - helemaal geen schildpadden meer gevonden. De zomermaanden zijn op Lesbos erg droog. Veel water is vaak verdampt en zelf rivieren liggen droog en de vegetatie is bruin en dor. Door het Meer van Kalloni kan men dan zelfs wandelen.

Foto 12

De dieren worden aan de bovenzijde gemerkt met een zwarte, watervaste viltstift.

The carapace of tortoises had been marked using a black, water-proofed felt pen.

Foto 13

Geen buikpatroon is gelijk.

Plastron patterns always are different.

Foto 14

De grotere exemplaren worden nogal eens geplaagd door teken.
The more adult specimens are more frequently affected by ticks.

Oorzaak

Het is niet gemakkelijk een juiste oorzaak aan te wijzen voor het verdwijnen van de schildpaddenpopulatie. Duidelijk is dat de bodemstructuur in al die jaren veranderd is. De holen van de woelmuizen zijn al lang niet meer aanwezig en het terrein is behoorlijk aan het vergrassen. Het wordt steeds

moeilijker voor de dieren om geschikt voedsel te vinden lijkt ons. Vooral als er enkele dagen schapen worden geweid. Die eten al het sappige groen op, waar ook de schildpad juist op naar zoek is. Bovendien wordt de vegetatie door de dieren plat gewalst en dat belemmert het aangroeien van nieuwe, groene blaadjes.

Ook is er veel onrust. We zagen dat het terreintje ook werd gebruikt voor militaire oefeningen. Regelmatig bivakkeren er rondtrekkende zigeuners die een spoor van afval achterlaten. Een keer vonden wij zelfs een geslachte egel die vermoedelijk als voedsel had gediend. We hebben zelfs met de gedachte gespeeld of misschien ook groter schildpadden dit lot hebben ondergaan. Het zou ook kunnen dat de dieren worden verzameld en in de handel terecht gekomen.

Lichtpuntje

Bij ons laatste bezoek aan Lesbos in 2014 werden op het terreintje weer 20 schildpadden gevonden. Een grote verrassing was dat van deze 20 exemplaren er 16 jonge dieren waren, variërend van 5,5–8,5 cm. Een teken dat er op dat smalle kuststrookje toch elk jaar eieren worden afgezet.

Auteur

Jelle Hofstra
 Kerkewal 54
 8401CH Gorredijk
 Nederland

Foto 15

De vrouwelijke *Testudo marginata* bij het Lesbian Wildlife Hospital.
The female Testudo marginata in the Lesbian Wildlife Hospital.

Foto 16

Testudo graeca ibera met opvallend hoog schild.

Testudo graeca ibera with extraordinary high-domed carapace.

Foto 17

Foeragerende *Testudo graeca ibera*.

Testudo graeca ibera struggling around.

Foto 18

Schapen eten niet alleen het malse groen, maar trappen ook de vegetatie plat.

Sheep eat the biggest portion of green and furthermore they trample the vegetation.

Abstract

Observation of Spur-thighed tortoises at the Greek island of Lesbos in the past ten years

Abstract

Here I describe my experiences during journeys to the island of Lesbos, between 2003 and 2014. I report observed changes in the habitat and tortoises' population.

Key words

Testudo graeca ibera, tortoises, Testudines, Testudinidae, Greece, Lesbos, field observation.

Foto 19

De auteur met een forse *Testudo graeca ibera*.

The author with an extraordinary Testudo graeca ibera.